

háromnegyed részét teszik ki a Kner nyomtatványok, csekély (kb. 5–5 %-os) arányban fordulnak elő azok a példányok, amelyek a Kner család tagjainak közreműködésével fémjelzetek, illetve bibliofiliák és más ritkaságok, több mint egytizedét alkotják a nyomdászattal és a könyvművészettel foglalkozó munkák. A négy egységet a kis kétalakos vándornyomdász Kner jelvény választja el.

Az anyag feldolgozásához 19 bibliográfiát vetettek össze. Az egyes daraboknál jelezték, hogy melyik helyen, milyen formában lehetők fel. A rendkívül körültekintő, pontos feltáró munka után Bordák tipográfiai kiemeléssel gondoskodtak arról, hogy a tételek részletes leírásában ne vesszenek az antikvár szempontból lényeges adatok. Nagyon szép erénye a katalógusnak, hogy ahol teheti, ott közli a kötetekhez fűződő kultúrtörténeti, könyvtörténeti kuriózumokat, dedikálásokat. Az apró információk bőséges forrásértékkel bírnak, hiszen az érdeklődő előtt kirajzolódnak a hagyatékozó emberi, családi, szakmai, társadalmi kötődései. Az adott korba helyeződnek, megelevenednek a tárgyak, mesélnek arról a világról – annak szellemiségéről, hangulatáról –, amely létrehívta őket. Néhai tulajdonosokról nyújtanak hű képet. „Kneréknek! Ha tudtam és ha tudok értéket adni: – a módot maguk adták meg rá ... [Komor] Bándi” „... a régi népies stílus kihervadt itt belőlem – úgy festek, mint sok más ... [Lesznai Anna]” „,[Kner] Imrének testvéri szeretettel [Kozma] Lajos” „,[tervezte, szedte és nyomta] Nagyapának [Kner Izidor] Gyurka [Haiman György]” „,Haiman tanár úrnak sok szeretettel és köszönettel minden segítségért ...” A figyelmesebbnek Haiman György és a Borda Antikvárium közös sikereiről tanúskodó példányok is bejegyzések.

Az ajánló jegyzék mintaértékű a könyvszakmában. Maradékalanul megfelel a sorozat eszmeiségének: egy valamikor szerves egészet képező (könyv)gyűjteményt képes úgy bemutatni, hogy az az egykori tulajdonos jelenléte nélkül, régi környezetéből kiszakítva megtartsa eredeti, eleven egységét. A példányokról közreadja mindazon ismereteket, amelyek gyűjtőjüknek

meghatározóak voltak, és azokat is, amelyek szerint a szakirodalom s a szakma számon tartja. Ugyanezen elvek alapján ír le elsőként más eddig publikálatlan nyomtatványokat. Harmónikus bibliográfiai szintézis keletkezik a valamikori gyűjteményszervező személyisége, a vonatkozó feltárt könyvészeti források és a saját primer adatok között.

Szükségszerű, hogy a magyar bibliofília e két kiemelkedő alakjának sorsa kereszteződjön egymással. Haiman György mértékadó könyvkultúrája áthatóan érvényesül a Borda Antikvárium – a tőlük megszokott – értő műgonddal, pontossággal rendszerezett katalógusában. S mint eddig valamennyi Borda kiadvány, ez is joggal sorolódhat a könyvtárak, a könyvkereskedések és a könyvgyűjtők becses és nélkülözhetetlen kézikönyvei közé.

FABÓ EDIT

Fazekas Tiborc: Bibliographie der in selbständigigen Bänden erschienenen Werke der ungarischen Literatur in deutscher Übersetzung (1774–1999). Hamburg, Eigenverlag des Verfassers, 1999.

Fazekas Tiborc hungarológus, a hamburgi Institut für Finnougristik und Uralistik oktatója, a magyar–német irodalmi kapcsolatok elkötelezett kutatója és ápolója több mint egy évtized alatt összegyűjtögetett cédulaanyagát vitte gépre, rendezte áttekinthető bibliográfiává e kötetben.

A szerző, amint azt előszavában kifejti, maga is tisztában van azzal, hogy egy efféle egyszemélyes vállalkozást csakis abbahagyni lehet, beteljesíteni aligha. Az összegyűjtött anyag megjelentetésére az alkalmat egyfelől az 1999. évi Frankfurti Könyvvásár szolgáltatta: a szerző teljes joggal tartotta fontosnak, hogy a díszvendég Magyarország irodalmának német nyelven hozzáférhető szegmensét az egyes reprezentív művek mellett ez az átfogó kiadvány is képviselje. És hát, bizony, másfelől, bibliográfus-munkája eddigi hozadékának hamaros

betakarítására azon ugyancsak bevallott felismerés, kényszerűség, ha úgy tetszik, készítette, hogy a számítógépes bibliográfiák általánosságával, a magányos harcosként végbevitt, hagyományos formában publikált adatgyűjtések óhatatlanul el fogják veszíteni a versenyt a folyamatosan bővíthető és korrigálható online adatbázisokkal szemben, amelyekben, ráadásul, keresgélni is jobban lehet.

Mit kapunk kézhez a jelen munkában?

Önálló kötetekben megjelent magyar irodalmi szövegek német fordításainak bibliográfiáját, amely elsősorban a hosszú 19. század termésének tekintetében törekszik kimerítő alaposásra. Kettőezer-nyolcvankilenc tételt, ami ez esetben ennyi címet, és jóval több kiadást, illetve esetleges újrafordítást jelent (pl. tizenegy *Az ember tragédiája*-fordítást!), mivel az azonos címek minden impresszuma egyetlen tétel alá van rendelve. Kettőszázharmincegy antológiáról tud a bibliográfia. Ezek képezik a címleírások első nagy egységét, cím szerinti alfabetikus sorrendben, majd ezt követi a második nagy egység, a szerzői betűrendes bibliográfia, Ady Endrétől Zsolt Béláig. Kétféle regiszter: személynévmutató és a kiadók mutatója található a kötet végén.

Jókai Mór toronymagasan nyert 184 tétellel. (Kisregényeit, novelláit is kiadogatták önálló kötetekben.) Ezek döntő többségükben a pálya utolsó harmadának idejéből származó fordítások-kiadások, de nem feltétlenül a kései regényekéi, és nem is feltétlenül bécsi kiadóknál. Sőt: jelentős fölényben vannak a németországi impresszumok. Úgy tűnik tehát, nem lehet elintézni Jókai népszerűségének miértjét annyival, hogy könnyű volt akkoriban, mert a kettős Monarchia kedvezett a magyar irodalom német fogadtatásának, de talán azzal sem, hogy Jókai nemcsak az uralkodócsaláddal, hanem Bismarckkal is körültekintően ápolta a kapcsolatokat. Egy ilyen imponáló adat akár a Jókai-jelenség újragondolására is ösztönözhet.

Petőfi a második hatvanhét címmel. Mikszáthnak 41, Molnár Ferencnek 39, Herczeg Ferencnek, akit jobbra ugyancsak a k. u. k. időkben adtak ki, 34 tétele van. A 19. század te-

hát még biztosan vezet a német nyelvterületen a modern magyar szerzők előtt: Adynak, Krúdynak, Karinthy Frigyesnek, Móricznak, Németh Lászlónak 10–25 címét lelhetni föl német fordításban, nagyjából ugyanannyit, mint Esterháznak, Konrád Györgynek vagy Nadas Péternek.

Fazekas Tiborc ennyit tett le, még egyszer hangsúlyozom, egyszemélyes kutatómunkával, az asztalra, ebben az igen-igen hasznos kötetben. Ebben az, ahogy maga nevezi, „összinte” bibliográfiában, amely jelzi a hiányzó adatok helyét, mintegy felkínálva magát az utána jövők kiegészítéseinek, esetleges helyesbítéseinek.

Jól látszik a könyvből, hogy a bibliográfiákon túlmenő, ám azokra messzemenően támaszkodó kutatómunkának mely irányokba kell majd továbbindulnia a magyar–német irodalmi kapcsolatok vizsgálatát illetően. Vállalkozni kell majd a sajtóban, más időszaki kiadványokban fellelhető német nyelven megjelent magyar irodalmi művek szisztematikus felkutatására – amint erre Fazekas Tiborc könyvének körültekintő címe is utal. A jelen bibliográfia bevalótlan pragmatikusan szűkre vett, azaz a mai szépirodalom-fogalmunkat a 19. századra is visszavetítő gyűjtőelvé arra figyelmeztet, hogy a majdani kutatásoknak van még mit meríteniük a régebbi korok azon fordításterméséből, amely egy tágabban értelmezett irodalomfelfogást tükröz. És ugyancsak innen kezdődhetnek az anyag különböző szempontok szerint való „szétszalazása”: például a sommás „német fordítás” fogalmának közelebbi szemügyre vétele. Mit fordítottak le és adtak ki Ausztriában, mit Svájcban, mit Németországban? Melyik Németországban: az egység előtti német államokban, a Császárság idején, a Harmadik Birodalomban, az NSZK-ban vagy az NDK-ban? Nyilván nem mindegy.

És végül, nagy tanulságokkal szolgálna e fordítások kritikai-stilisztikai-eszmetörténeti feldolgozása. Alighanem jó néhány esetben meglepődnénk, mi is áll német nyelven azon a szellemi koordináta-ponton, ahová irodalmi tudatunk ezt vagy azt a nagy magyar regényt vagy költeményt oly otthonos-biztosan elhelyezte...

Még csak annyit: Fazekas Tiborc bibliográfiája, támogatás híján, a szerző saját költségen és kiadásában jelent meg – az érdeklődők könyvesbolti forgalomban nem, csak a hamburgi Finnugor Intézethez fordulva juthatnak hozzá a kiadványhoz.

GÁNGÓ GÁBOR

Bibliographie. Lieferbare ungarische Bücher. Hrsg. Von Christine SCHLOSSER. Bp. Corvina Kiadó, 1999. 111 l.

A magyar irodalom iránt érdeklődő német olvasó számára hasznos kis kiadvány jelent meg a Frankfurti Könyvvásár alkalmából az elmúlt évben, a kereskedelem forgalomban lévő, német nyelvre fordított magyar művek jegyzéke. A kötet összeállítója, a magyar irodalom évek óta lelkes terjesztője, a Berlinben élő Christine Schlosser.

A szerzők fotóival illusztrált könyvecske a magyar írókról és költőkről minden esetben rövid életrajzot és méltatást is közöl.

A bevezetésben Christine Schlosser kitér arra, hogy a magyar irodalom a 19. század eleje óta többé kevésbé jelen van a német könyvpiacokon. A magyar nyelv sajátos helyzete miatt azonban ez nem volt mindig könnyű. Most az adott alkalmat a magyar irodalom népszerűsítésére, hogy az 1999. évi frankfurti könyvvásár díszvendége Magyarország volt. A bibliográfia első részében a művek a szerzők nevének alfabeta sorrendjében követik egymást, az összeállításához a német nemzeti bibliográfia „Verzeichnis Lieferbarer Bücher” című sorozata, könyvkatalógusok, illetve a kiadóktól származó információk nyújtottak segítséget. A szerzőkről szóló egyéb tudnivalók az ide vonatkozó lexikonokból, bibliográfiákból, irodalomtörténetekből és könyvismertetésekéből származnak. A következő részt antológiák képezik (felsorolva az egyes kötetekben szereplő minden szerzőt), majd egy meseköteteket tartalmazó kis csoport következik, ezt követi a gyermek- és ifjúsági irodalom. A mutató a szerzői névmutató, a műfordítói és a kiadói mutatót tar-

talmazza. A kötetet egy függelék zárja, amelyben a németül és egyéb más nyelveken publikáló magyar származású szerzők művei szerepelnek, valamint a magyarországi német irodalom alkotói. A kötet összeállítója külön felhívja a figyelmet, hogy George Tabori és Ephraim Kishon nem kerültek felvételre a bibliográfiába, mert műveik felsorolása a bibliográfia kereteit szétfeszítette volna.

Ha összevetjük az élő és a már halott szerzők szereplését a kötetben, arra a megállapításra juthatunk, hogy az élő szerzők száma jóval meghaladja a többségében már klasszikusnak számító halott szerzőkét. Míg például Jókai Mór életében szinte minden művét lefordították németre, ma egyetlen műve, nem is a legnépszerűbb (*A két Trenck*) kapható német fordításban. Petőfi Sándor, akiről elterjedt a köztudatban, hogy a világon mindenhol ismerik, és akit valóban rengeteget fordítottak németre különböző korszakokban, is hasonló sorsra jutott. Egyetlen verseskötete és a *Nemzeti Dal* Susanna Gahse esszéjével együtt megjelentetett fordítása képviseli a kötetben. Bár lehet, hogy ez csak a 19. századi magyar irodalomra vonatkozik, hiszen Ady Endre és Kosztolányi Dezső is 3–4 fordításkötettel szerepel. Míg a ma élő, és német nyelvterületen amúgy is jól ismert, számos német kitüntetéssel díjazott Esterházy Péter, Konrád György, Kertész Imre és Nádas Péter népszerűségét a frankfurti könyvvásár csak fokozta, ők 6–9 művel a legnépszerűbb magyar írók.

Ez a karcsú bibliográfiai összeállítás hasznos hozzájárulás a magyar irodalom német nyelvterületen való jobb megismertetéséhez.

RÓZSA MÁRIA

Heltai Nándor: „Örökre ide fészkelem magam.” Az első kecskeméti könyv- és lapnyomtató Szilády Károly. Kecskemét, Kecskeméti Lapok Kft., 2000. 100 l.

„A könyvnyomtató szó még a koporsóról se maradjon le” – írja végrendeletében Szilády Károly, aki a nyomdász- és kiadói munkát valóban hivatásnak tekintette.